

HÖGSTA DOMSTOLENS DOM

meddelad i Stockholm den 9 december 2021

Mål nr

T 930-21

PARTER

Klagande

Svea Ekonomi AB, 556489-2924
169 81 Solna

Ombud: Mats Ihd

Svea Juridiska
169 81 Solna

Motpart

André Ellner, 19890731-1990
Glottervägen 17 B
616 33 Åby

SAKEN

Fordran

ÖVERKLAGAT AVGÖRANDE

Göta hovrätts dom 2021-01-18 i mål T 1115-20

Hovrättens dom

se Bilaga

DOMSLUT

Högsta domstolen ändrar hovrättens dom i huvudsaken och förpliktar André Ellner att till Svea Ekonomi AB betala 18 273 kr jämte ränta enligt 6 § räntelagen från den 4 juli 2018.

Högsta domstolen ändrar hovrättens dom även i fråga om rättegångskostnader och befriar Svea Ekonomi AB från skyldigheten att ersätta André Ellner för rättegångskostnad i hovrätten samt förpliktar André Ellner att ersätta Svea Ekonomi AB för bolagets rättegångskostnader

- i tingsrätten med 51 396 kr, varav 38 572 kr 50 öre avser ombudsarvode, jämte ränta enligt 6 § räntelagen från den 23 mars 2020, och
- i hovrätten med 25 438 kr, varav 20 350 kr avser ombudsarvode, jämte ränta enligt 6 § räntelagen från den 18 januari 2021.

Högsta domstolen förpliktar André Ellner att till Svea Ekonomi AB betala ersättning för rättegångskostnad i Högsta domstolen med 40 000 kr, avseende ombudsarvode, jämte ränta enligt 6 § räntelagen från dagen för denna dom.

YRKANDEN I HÖGSTA DOMSTOLEN

Svea Ekonomi AB har yrkat att Högsta domstolen ska förplikta André Ellner att betala 18 273 kr eller, i andra hand, 3 900 kr jämte ränta enligt 6 § räntelagen från dagen för delgivning av ansökan om betalningsföreläggande. Bolaget har vidare yrkat ersättning för inkassokostnad med 180 kr och för rättegångskostnader i tingsrätten och hovrätten. Bolaget har även yrkat att det ska befrias från skyldigheten att ersätta André Ellners rättegångskostnad i hovrätten.

André Ellner har motsatt sig att hovrättens dom ändras.

Parterna har yrkat ersättning för rättegångskostnader i Högsta domstolen.

DOMSKÄL

Bakgrund

1. André Ellner lämnade i oktober 2014 sin e-legitimation, ett s.k. BankID, med tillhörande kod till sin sambo. Syftet var att hon skulle hjälpa honom att betala hans del av hushållets räkningar. Utan André Ellners tillstånd använde sambon e-legitimationen för att ta ett lån i hans namn hos Svea Ekonomi. Bolaget betalade i november 2014 ut lånebeloppet, 20 000 kr, till André Ellners konto, varefter sambon förde över delar av beloppet till sitt eget konto.
2. Bolaget ansökte i juli 2018 om betalningsföreläggande mot André Ellner. Sedan målet överlämnats till tingsrätten yrkade bolaget att André Ellner skulle förpliktas återbetala hela eller delar av lånebeloppet jämte avtalade avgifter och ränta. Enligt bolaget hade han genom att överlämna e-legitimationen med kod till sambon gjort henne behörig att ta upp lånet för hans räkning; han var därför som låntagare betalningsskyldig för lånet. Bolaget gjorde också gällande att han genom överlämnandet av e-legitimationen och koden hade agerat oaktsamt och att han därigenom hade ådragit sig betalningsskyldighet gentemot bolaget. I sista hand hävdade bolaget att André Ellner var betalningsskyldig eftersom en del av lånet hade kommit honom tillgodo.
3. André Ellner bestred all betalningsskyldighet.
4. Tingsrätten ogillade Svea Ekonomis talan och hovrätten har fastställt tingsrättens dom. Båda domstolarna har bedömt att sambon vid upptagandet av lånet gick utanför sin behörighet att företräda André Ellner och att denne därför inte är betalningsskyldig som låntagare. Domstolarna har vidare ansett att han inte heller i övrigt är betalningsskyldig gentemot bolaget.

Frågan i målet

5. Målet aktualiserar i första hand frågan om den som lämnar över sin e-legitimation till annan i avsikt att mottagaren ska använda den ger mottagaren behörighet att rättshandla för hans eller hennes räkning och, i så fall, hur långt denna behörighet sträcker sig.

Rättsliga utgångspunkter*E-legitimationer och elektroniska underskrifter*

6. En e-legitimation är en elektronisk identitetshandling som används för att identifiera en individ på elektronisk väg. Den kan även användas för att framställa en elektronisk underskrift, dvs. uppgifter i elektronisk form som används för att kontrollera att innehållet i en elektronisk handling härrör från den som anges ha undertecknat handlingen. En avancerad elektronisk underskrift är en elektronisk underskrift på vilken det ställs höga krav på säkerhet och kryptering. Det finns också kvalificerade elektroniska underskrifter med mycket höga sådana krav. (Se prop. 2015/16:72 s. 33 f.)

7. Bestämmelser om e-legitimationer finns i *dels* Europaparlamentets och rådets förordning (EU) nr 910/2014 av den 23 juli 2014 om elektronisk identifiering och betrodda tjänster för elektroniska transaktioner på den inre marknaden och om upphävande av direktiv 1999/93/EG (eIDAS-förordningen), *dels* lagen (2016:561) med kompletterande bestämmelser till EU:s förordning om elektronisk identifiering. Före den 1 juli 2016 gällde i stället lagen (2000:832) om kvalificerade elektroniska signaturer (signaturlagen), vilken hade tillkommit i syfte att genomföra ett tidigare EU-direktiv på området.

8. Av eIDAS-förordningen framgår att en avancerad elektronisk underskrift ska vara unikt knuten till undertecknaren, att undertecknaren ska kunna identifieras genom underskriften och att den ska vara skapad på

grundval av uppgifter för skapande av elektroniska underskrifter som undertecknaren med hög grad av tillförlitlighet kan använda uteslutande under sin egen kontroll. Det krävs också att underskriften är kopplad till de uppgifter som den används för att underteckna på ett sådant sätt att alla efterföljande ändringar av uppgifterna kan upptäckas. (Se artiklarna 3.11 och 26.) De nu angivna kraven motsvarar i allt väsentligt vad som tidigare gällde för en avancerad elektronisk signatur enligt 2 § signaturlagen.

9. Flertalet e-legitimationer som förekommer i Sverige, däribland BankID, kan användas för att framställa elektroniska underskrifter som väsentligen motsvarar avancerade elektroniska underskrifter.

Ansvar för rättshandlingar som ingås med användande av e-legitimationer

10. Användningen av e-legitimationer är i dag grundläggande för ett fungerande samhällsliv. Flera slag av rättshandlingar som förutsätts ske skriftligen kan normalt företas även genom användande av elektroniska underskrifter som framställs med hjälp av e-legitimationer. Också låneavtal kan ingås elektroniskt genom att låntagaren skriver under med användande av sin e-legitimation (jfr t.ex. ”Collectors elektroniska skuldebrev” NJA 2017 s. 769).

11. För att en rättshandling, som företas med användande av en e-legitimation, ska vara bindande måste det dock, som utgångspunkt, krävas att den härrör från den som legitimationen är knuten till (innehavaren av e-legitimationen). Obehörig användning leder således inte till att innehavaren blir bunden av rättshandlingen. Med obehörig användning avses här att någon annan än innehavaren använder e-legitimationen utan att han eller hon har haft innehavarens samtycke till användningen eller annars har haft rätt att använda e-legitimationen (se ”Låneavtalet med 4Finance” NJA 2017 s. 1105 p. 17).

12. Det ligger i sakens natur att det är fråga om obehörig användning när en utomståendes användning har möjliggjorts genom att den utomstående eller någon annan har manipulerat det tekniska systemet. Användningen leder då inte till bundenhet för innehavaren. (Jfr ”Låneavtalet med 4Finance”, där Högsta domstolen bl.a. uttalade sig om bevisbördan för att den elektroniska underskriften är äkta i den meningen att den faktiskt har använts och att användningen har skett med tillämpning av relevanta säkerhetslösningar.)

13. Det är också fråga om obehörig användning när en utomstående har kommit åt exempelvis säkerhetskoder genom tillgrepp, vilseledande eller liknande förfarande och därefter nyttjar e-legitimationen utan innehavarens samtycke. Typiskt för dessa situationer är att innehavaren aldrig har avsett att e-legitimationen skulle nyttjas av annan för någon typ av rättshandlingar. Den utomståendes användning av e-legitimationen leder alltså inte heller i en sådan situation till att innehavaren blir bunden av de rättshandlingar som den utomstående företar.

14. Även vid obehörig användning av e-legitimationer kan dock innehavaren av legitimationen få stå för förlust som användningen har gett upphov till. I lagen (2010:751) om betaltjänster finns bestämmelser som medför att innehavaren, om han eller hon har agerat oaktsamt eller särskilt klandervärt, kan tvingas stå för en del av eller hela den skada som den obehöriga användningen har gett upphov till (se särskilt 5 a kap. 2 och 3 §§). I viss tingsrätts- och hovrättspraxis förekommer också att innehavaren har ansetts betalningsskyldig enligt läran om *condictio indebiti*. Så har varit fallet då ett lån har tagits upp genom obehörig användning av en e-legitimation och lånebeloppet därefter har betalats ut till innehavarens konto.

15. Det är däremot inte fråga om obehörig användning när e-legitimationen används av annan än innehavaren i enlighet med innehavarens samtycke eller med stöd av en fullmakt som innehavaren har lämnat. Om innehavaren ger någon annan i uppdrag att ingå ett visst låneavtal i hans eller hennes namn och

därvid ger uppdragstagaren möjlighet att använda e-legitimationen, blir låneavtalet alltså bindande för innehavaren.

16. Frågan uppkommer då om själva överlämnandet av en e-legitimation till annan i syfte att mottagaren ska få använda den för visst eller vissa ändamål i sig kan bedömas som ett lämnande av fullmakt och, i så fall, vilken behörighet en sådan fullmakt ger.

Allmänt om fullmakter

17. I 2 kap. avtalslagen finns bestämmelser om fullmakt. Av dessa framgår att en fullmakt kan lämnas genom meddelande från huvudmannen till tredje man (13 §), genom kungörelse (14 §), i en skriftlig handling (16 §) eller genom ett meddelande från huvudmannen till fullmaktshavaren (18 §, uppdragsfullmakt). En fullmakt kan också grundas på att någon till följd av avtal med huvudmannen intar en ställning som enligt lag eller sedvänja medför behörighet (10 § andra stycket, ställningsfullmakt).

18. Lagens bestämmelser är inte avsedda att vara uttömmande och en fullmakt kan alltså komma till stånd även på andra sätt än de som anges i lagen (jfr NJA II 1915 s. 191). Det står exempelvis klart att ett fullmaktsförhållande ibland kan uppkomma till följd av konkludent handlande från huvudmannen. Av rättspraxis framgår vidare att den behörighet som följer med en fullmakt kan grundas på vad som har brukat betecknas tolerans- och kombinationsfullmakter.

19. Med utgångspunkt i vad som anses gälla i fråga om tolerans- och kombinationsfullmakter har Högsta domstolen i rättsfallen ”Reseföretagsrepresentanten” NJA 2013 s. 659 och ”Divisionschefen” NJA 2014 s. 684 utvecklat vissa kriterier för s.k. tillitsfullmakter.

Särskilt om tillitsfullmakter

20. En tillitsfullmakt grundar sig på att tredje man hyser en befogad tillit till att den som uppträder på huvudmannens vägnar (mellanmannen) har rätt att rättshandla för denne.

21. För att en tillitsfullmakt ska föreligga krävs att tredje man har faktisk tillit till att mellanmannen är behörig att företräda huvudmannen. Det fordras också att denna tillit är befogad. Vid bedömningen av om tilliten är befogad får hänsyn bl.a. tas till vilket slags avtal det rör sig om, vilken verksamhet avtalet gäller, hur vanligt förekommande avtalstypen är och vilka åtaganden som avtalet innebär. Även andra omständigheter, såsom huvudmannens passivitet, kan få betydelse. (Se "Reseföretagsrepresentanten" p. 12 och "Divisionschefen" p. 16.)

22. En ytterligare förutsättning för att en tillitsfullmakt ska föreligga är att de omständigheter som ligger till grund för bedömningen att det har förelegat en befogad tillit på ett relevant sätt kan knytas till huvudmannen. Det innebär att dessa omständigheter måste ha en tydlig koppling till huvudmannen. (Se "Divisionschefen" p. 17 och 18.)

23. Ett tredje förutsättning för att det ska föreligga en tillitsfullmakt är att huvudmannen i vart fall ska ha insett risken för att omständigheterna skulle kunna föranleda en tredje man att hysa befogad tillit till att mellanmannen är behörig (se "Divisionschefen" p. 19 och 20).

24. Huvudmannen kan dock, trots att kraven på en tillitsfullmakt i övrigt är uppfyllda, undgå avtalsbundenhet om han eller hon inte av oaksamhet har orsakat den tredje mannens felaktiga uppfattning. Om huvudmannen förmår visa att han eller hon har saknat möjligheter att förhindra att missförstånd uppkom, kan det leda till att huvudmannen inte blir bunden av mellanmannens handlande. (Se "Divisionschefen" p. 21.)

Betydelsen av inskränkande instruktioner

25. Om en fullmaktshavare handlar inom fullmaktens ramar men i strid med huvudmannens inskränkande instruktioner, är rättshandlingen som huvudregel ändå gällande mot huvudmannen. Det gäller dock inte om tredje man insåg eller bort inse att fullmaktshavaren överskred sin befogenhet. (Se 11 § första stycket avtalslagen.)

26. En särskild reglering gäller i detta avseende i fråga om uppdragsfullmakter (jfr p. 17). En uppdragsfullmakt ger inte någon behörighet utöver vad som följer av huvudmannens instruktioner till fullmaktshavaren (se 11 § andra stycket). Överskrider fullmaktshavaren dessa instruktioner, är huvudmannen inte bunden.

27. En tillitsfullmakt utgör emellertid inte en uppdragsfullmakt utan får när det gäller betydelsen av inskränkande instruktioner närmast jämföras med en ställningsfullmakt. Om en fullmaktshavare med tillitsfullmakt handlar i strid med huvudmannens instruktioner, blir huvudmannen därför bunden av de rättshandlingar som fullmaktshavaren vidtar, under förutsättning att rättshandlingarna ligger inom ramen för den befogade tillit som fullmakten bygger på.

Om bundenhet när mellanmannen inte ger sig till känna

28. I en typisk fullmaktssituation är det tydligt för den som rättshandlingen riktar sig till att huvudmannen företräds av en fullmaktshavare. När någon agerar i annans namn genom att använda den personens e-legitimation är det inte på samma sätt synbart för tredje man att det inte är huvudmannen själv som agerar. Det har mot den bakgrunden ifrågasatts om det över huvud taget är möjligt att tillämpa fullmaktsrättsliga principer i denna situation. (Se bl.a. Henrik Udsen, Den digitale signatur – ansvarsspørgsmål, 2002, s. 90–92.)

29. En i detta sammanhang väsentlig fråga är därför om en bindande rättshandling mellan huvudmannen och tredje man kan komma till stånd när rättshandlingen ingås av en mellanman som inte ger sig till känna.

30. Frågan besvaras inte i avtalslagens förarbeten. Inte heller rättspraxis ger något klart svar. I den juridiska litteraturen har det uttryckts olika uppfattningar. Den vanligaste uppfattningen synes vara att det inte bör ha någon betydelse att tredje man inte kan utläsa att rättshandlingen ingås genom en mellanman (jfr bl.a. Kurt Grönfors, Ställningsfullmakt och bulvanskap, 1961, s. 171–174, Hjalmar Karlgren, Ställningsfullmakt och bulvanskap i SvJT 1962 s. 258 f. och 266 och Henrik Hessler, Obehöriga förfaranden med värdepapper, 2 uppl. 1981 s. 46 och 176).

31. Det i lagens förarbeten centrala, när det gäller en mellanmans behörighet att binda huvudmannen genom en viss rättshandling, är att tredje man har fog för uppfattningen att rättshandlingen grundar ett rättsförhållande till huvudmannen (jfr NJA II 1915 s. 190). Från huvudmannens och mellanmannens perspektiv spelar det, typiskt sett, mindre roll om tredje man inser att huvudmannen företräds av en mellanman. Också omsättningsintresset talar med styrka för att det inte bör ha någon betydelse om tredje man tror sig rättshandla direkt med huvudmannen eller genom en mellanman; tredje man bör i båda situationerna kunna förlita sig på att rättshandlingen binder huvudmannen. Även i övrigt framstår det som principiellt sett motiverat och från praktiska synpunkter lämpligast att behandla båda situationerna lika.

32. En mellanman bör alltså kunna binda huvudmannen även om det, när rättshandlingen företas, framstår som att denna företas av huvudmannen själv. Avgörande blir om mellanmannen är behörig att företräda huvudmannen.

33. Det sagda bör gälla även när mellanmannens behörighet grundar sig på en tillitsfullmakt. De principer som gäller för sådana fullmakter bör alltså kunna tillämpas också när tredje man inte var medveten om att rättshandlingen

vidtogs av en mellanman. Det som tredje man ska ha hyst tillit till kan emellertid i en sådan situation inte primärt vara mellanmannens behörighet (jfr p. 21), eftersom hans eller hennes existens är okänd för tredje man. Avgörande bör i stället vara om det fanns en befogad tillit till att rättshandlingen vidtogs av en behörig person.

Överlämnande av en e-legitimation kan skapa en tillitsfullmakt

34. En tredje man har typiskt sett anledning att utgå från att en e-legitimation med en hög säkerhetsnivå, såsom ett BankID, normalt används enbart av e-legitimationens innehavare själv eller, i vart fall, att användningen sker med innehavarens tillåtelse. Om innehavaren överlämnar e-legitimationen till någon annan i syfte att mottagaren ska använda denna för att företa en eller flera transaktioner, skapar han eller hon en tillitssituation där kriterierna för en tillitsfullmakt är uppfyllda (jfr p. 21–24 och 33).

35. Överlämnandet av e-legitimationen ger alltså i denna situation mottagaren behörighet att företa rättshandlingar för innehavarens räkning och denna behörighet kan omfatta även andra rättshandlingar än de som huvudmannen har avsett att mottagaren skulle företa (jfr Jan Ramberg och Christina Ramberg, Allmän avtalsrätt, 11 uppl. 2019, s. 68).

36. Mottagarens behörighet sträcker sig emellertid aldrig längre än den befogade tilliten hos tredje man. Här får det betydelse bl.a. vilket slag av avtal som det rör sig om, vilken verksamhet som avtalet gäller, hur vanlig avtalstypen är och vilka åtaganden som avtalet innebär (jfr p. 21). Tredje man har normalt anledning att ha befogad tillit till att sådan användning som avser ordinära transaktioner, däribland upptagandet av mindre lån, härrör från e-legitimationens innehavare. Om e-legitimationen däremot används för rättshandlingar av mera speciellt slag, såsom upptagandet av större lån, har tredje man mindre anledning att hysa befogad tillit. Det gäller i synnerhet när innehavaren är en konsument. I sådana fall kan det krävas att tredje man gör

ytterligare kontroller för att få bekräftat att rättshandlingen härrör från innehavaren.

Bedömningen i detta fall

37. Låneavtalet ingicks med användande av André Ellners e-legitimation. Det var fråga om en e-legitimation som svarade mot högt ställda säkerhetskrav. Vid all användning av en sådan e-legitimation är det en given utgångspunkt att det är innehavaren själv som använder legitimationen eller, i vart fall, att användningen sker på hans eller hennes uppdrag. Varken låneavtalet i sig eller omständigheterna kring dess tillkomst var, såvitt framkommit, sådana att Svea Ekonomi hade skäl att göra några särskilda kontroller. Bolaget hade därför anledning att hysa en befogad tillit till att e-legitimationen användes av en behörig person (jfr p. 33 och 36).

38. Svea Ekonomis befogade tillit var en följd av att André Ellner hade gett sin sambo rätt att nyttja e-legitimationen i syfte att hon skulle använda den för olika slag av transaktioner. Omständigheterna som grundade den befogade tilliten hade därmed en tydlig koppling till André Ellner (jfr p. 22).

39. Det är uppenbart att André Ellner måste ha insett att tredje man skulle uppfatta att de rättshandlingar som företogs med hjälp av e-legitimationen hade företagits för hans räkning och i hans namn. Han hade därmed erforderlig insikt i de omständigheter som grundade Svea Ekonomis tillit (jfr p. 23).

40. Det får i och för sig antas att André Ellner utgick från att sambon inte skulle nyttja e-legitimationen för att ta upp lån. Detta saknar emellertid betydelse eftersom han överlämnade e-legitimationen till sambon utan att därefter utöva någon uppsikt över hur hon använde den (jfr p. 24).

41. Omständigheterna gav därmed upphov till en tillitsfullmakt. Fullmakten gav sambon behörighet att ta upp lånet för André Ellners räkning. Han är därför betalningsskyldig för lånet.

42. Det yrkade beloppet, 18 273 kr, ligger inom ramen för det som bolaget betalade ut till André Ellner och som han enligt låneavtalet är skyldig att återbetala. Skyldigheten att betala yrkad ränta följer av lag.

43. Svea Ekonomis talan i huvudsaken ska därför bifallas.

Rättegångskostnader m.m.

44. Svea Ekonomi har yrkat ersättning för inkassokostnad under påståendet att bolaget har skickat André Ellner ett kravbrev enligt 5 § inkassolagen (1974:182). Bolaget har emellertid inte lagt fram någon utredning som visar att ett sådant kravbrev har skickats. Yrkandet kan därför inte bifallas.

45. Med hänsyn till utgången i huvudsaken ska Svea Ekonomi befrias från skyldigheten att ersätta André Ellner för rättegångskostnader i hovrätten. Bolaget har också rätt till ersättning för sina kostnader i samtliga instanser. De yrkade beloppen är skäliga.

I avgörandet har deltagit justitieråden Anders Eka, Svante O. Johansson, Sten Andersson (referent), Stefan Johansson och Johan Danelius
Föredragande har varit justitiesekreteraren Jimmy Mikaelsson